

Entrevista a l'historiador Josep Maria Solé i Sabaté

## Companys: la dignitat extraordinària

Amb motiu del 50 aniversari de la mort de Lluís Companys, Solé i Sabaté ha dedicat prop de cinc anys a recuperar el fons Companys, a França, Catalunya, Mèxic i, més intensivament, en tots els àmbits de l'administració espanyola. Aquestes són les seves novedoses aportacions.

**S**enyor Solé Sabaté, dels estudis sobre Lluís Companys que vostè realitza en el Centre d'Història Contemporània de Catalunya, sota la direcció de Josep Benet, es desprenen aspectes bastant desconeguts fins avui de la vida completa del president assassinat. ¿Tan poc se sabia de Companys? ¿Quins són els aspectes més desconeguts?

—Companys és un personatge molt desconegut. Un dels aspectes més desconeguts és el de la seva obra. Nosaltres sabem l'actuació de Companys, sobretot, com una mena de *flash...*, en coneixem períodes molt concrets, que poden ser molt brillants o negatius.

Tothom considera positiu de Companys la proclamació de la república, hi ha molta gent crítica en referència als Fets d'Octubre, hi ha moments absolutament correctes, com l'actitud el 19 de juliol, i gent que considera que el dia 21 Companys ja no té una política pròpia i l'únic que fa ja és salvar vides. I un cas extraordinari que tothom reconeix, que és la seva mort.

—Una frase seva també força desconeguda explica aquesta actitud de final de juliol, agost i setembre del 1936...

—"Quan un governant no pot protegir la vida dels seus ciutadans té l'obligació de donar-los una fugida". Això explica que sortissin més de sis mil persones del port de Barcelona, o la falsificació de passaports, d'avalis..., i les formes més diverses que possibiliten la sortida d'aquests ciutadans perquè corre perill la seva vida.

—Segons vostè, Companys sintetitza l'evolució de tot l'espectre polític català de principis de segle. ¿Ens ho pot detallar?

—Companys comença la seva actuació política coincidint amb l'etapa de Solidaritat Catalana. ¿Solidaritat Catalana, què és? En un estat de la Restauració, sota

Alfons XIII, amb un intervencionisme militar absolut i present, i havent estat creat ja un partit polític modern, moderat, conservador, què és la Lliga Regionalista, el cert és que Companys, el 1907, juntament amb altres persones intenten cobrir els espais polítics que la Lliga no cobreix.

És significatiu que Companys participi en fets de tipus republicà, en fets de tipus sindical, perquè en el país s'està produint a partir d'inicis de segle una mena de participació general democràtica en tota la societat catalana, de modernització de la vida política catalana. Companys representa d'alguna manera la culminació d'aquell estat pre-polític i, de fet, ell ja accedí al poder per la via democràtica.

—Companys no és una persona que prové de les files del catalanisme estricte sinó del republicanisme...

—Com tantes persones en la història de la Catalunya de principis de segle fins als anys de la república i la guerra civil arriben al catalanisme, al nacionalisme gràcies a al fet que defensant els drets del poble de Catalunya s'adonen que un dret fonamental del poble de Catalunya és el seu dret nacional. En aquest cas Companys personifica tot l'espectre dels sectors populars que finalment aconseguiran el seu espai polític i l'accés al poder que es produeix al primer terç del segle XX a Catalunya.

—Un altre aspecte desconegut de Companys és que actua en tot de camps polítics diversos.

—Es una cosa sorprenent. Companys actua com a publicista, com a periodista i com a inductor de crear en l'opinió pública la idea que la república és el règim superior de participació democràtica. De la democràcia entesa en el seu sistema més noble, de participació de la gent. Companys participa en tots els intents de construir partits polítics des de l'esquerra i hi és a tot, per això també és advocat



laboralista.

A la mort de Macià, quan s'ha de proclamar president de la Generalitat de Catalunya, hi ha altres candidats, alguns fins i tot més notoris amb vista a la publicitat i la premsa, però el cert és que el perfil més correcte el dona Companys, perquè ha estat un home conegut en els mitjans obreristes i sindicalistes, a més és cofundador de la Unió de Rabassaires. Pels sectors populars, tant de la ciutat com del camp, aleshores majoritaris, Companys és conegut i popular. I quan és escollit president de la Generalitat de

Catalunya, dins de l'Esquerra Republicana de Catalunya, que és un partit popular i arrelat profundament a la consciència de la catalanitat i del poble de Catalunya, és l'home que té més possibilitat d'aprofundir en els sectors populars.

—Hi ha uns fets de la vida de Companys dels quals també s'ha de parlar, és tota la seva criticada vida privada.

—De la vida particular de Companys s'ha dir que, malgrat totes les llegendes i els infundis que s'han creat, simplement ocorre que és una persona que dins el primer matrimoni i en el nucli de la seva

família no aconsegueix un equilibri emocional i afectiu que sí que aconseguirà en el seu segon matrimoni, al cap de vint-i-cinc anys, amb Carme Ballester.

—Entre els documents que han arribat a mans de vostè s'hi troben proves de la responsabilitat espanyola en la petició d'entrega de Lluís Companys?

—Hi ha hagut moltes persones, fins i tot Ramon Serrano Suñer va afirmar-ho en una entrevista a EL TEMPS, que nega que ell hi hagués tingut res a veure. Però han aparegut documents on es demostra que, ja sigui per pressió del Ministeri d'Estrangers ja sigui per pressió del Ministeri de Governació, i en els dos casos aleshores ell hi està relacionat, es veu la intervenció de l'ambaixador espanyol que mitjançant carta oficial demana el lliurament de Companys, i la del cònsol de l'ambaixada, Jaime del Castillo, o Cristóbal del Castillo, que amb els dos noms signa, signa també la petició. Es a dir que la responsabilitat del govern espanyol i de les més altes instàncies de l'estat espanyol en el segrest del president de la Generalitat de Catalunya és absoluta.

—Responsabilitat compartida amb els nazis.

—Sí, però amb una particularitat, que quan els nazis s'adonen que els que són entregats a la policia espanyola són executats, frenen les entregues.

Pel mig es barreja una circumstància que ja s'ha dit alguna vegada però que en opinió meua s'hauria de dir més. Es l'actitud de la república de Mèxic. El 23 d'agost de 1940, Mèxic firma un acord fonamentalment de tipus intern amb el qual tots els republicans espanyols que estan a l'exili en territori francès reben la protecció consular del govern de la república mexicana, tots, estiguin a la part del territori francès que estiguin, en la part ocupada o en la França dita lliure.

—¿Per pocs dies Companys no es va poder acollir a aquesta protecció?

—L'acord es firma el 23 d'agost i Companys és detingut el 13. A ell ja no l'afecta, però, és clar, ha estat un dels homes que ha intervingut en les negociacions per aconseguir l'acord.

—Sobre la detenció, ¿s'ha fet alguna descoberta?

—S'ha pogut acabar de valorar, però difícilment demostrar amb papers, perquè en aquest cas els papers no s'han trobat, i només en tenim les referències dels testimonis i l'entrada a la presó de La Santé, de París. Tant la denúncia com la detenció són episodis molt mítics de la



vida de Companys.

—¿Va existir una denúncia?

—He trobat en l'arxiu de Madrid que la policia espanyola, Falange Exterior i la policia agregada a l'ambaixada espanyola —continuen les responsabilitats del govern espanyol— va rebre permís per a ocupar totes les representacions republicanes a l'exili, i les ocupà totes. Llavors la Generalitat ja havia instal·lat a París una oficina, que es deia Laietana Office i servia per a coordinar les activitats dels refugiats catalans. Era una oficina molt modesta perquè la Generalitat havia estat obligada, per imposició absoluta, amb els carrabiners davant, els últims dies de la guerra a Catalunya a entregar la seva Tresoreria al govern de la república, a Figueres, quan els bascos ja tenien els diners a l'exili des de feia temps. La Generalitat a l'exili no tenia diners perquè havia estat entregat tot al govern de la república, per als fons de la SERE i de la JARE, els organismes d'ajuda als refugiats, que controlaven principalment Prieto i Negrín.

Una vegada la policia espanyola ocupa les representacions que tenen els organismes republicans a París, troba la relació d'adreces. Jo mateix les he pogut veure allí molts anys després. Això vol dir que la policia espanyola, entre moltes altres, troba l'adreça de Companys, a la Bretanya.

—¿Per què era allí?

—Primer, en el temps de pre-guerra, a França els republicans no es podien moure amb gaire tranquil·litat. Companys es desplaça a la Bretanya perquè així li sembla que té menys pressió i més llibertat de moviment. Més tard, tots els altres que havien estat a la Bretanya, Josep Tarradellas, Ventura Gassol i altres, quan l'ocupació alemanya, van fugir cap al Sud.

—Companys, ¿per què no fugí?

—Primer per una raó, i cada vegada més documents ens en donen la prova, ell creu que tot el territori francès serà ocupat pels alemanys, de manera que és innecessari anar fugint al sud.

I també per una raó familiar. El seu fill està ingressat en un centre per a malalts mentals, prop de París, i Companys creu que ha d'estar prop d'ell.

—¿Queda exclosa la possibilitat que hi hagués hagut una confiança?

—No. Que la policia espanyola aconseguís la seva adreça després del saqueig i ocupació de totes les representacions republicanes a l'exili només és una possibilitat. No s'exclou que hi hagués una con-



50 anys de l'afusellament del President Companys



fidència. Per exemple, tenim referències de gent de l'exili que algunes persones van intentar comunicar a Companys que fugís perquè la seva vida corria perill. Això pot ser indicatiu que hi havia rumors que ja hi havia hagut alguna denúncia. Però no podem saber si és o no és veritat.

—Una vegada detingut, ¿què ocorre?

—Es traslladat a La Santé, que és on hi ha la petició oficial de la policia espanyola perquè sigui a Madrid. La policia espanyola fa el trasllat i no hi ha cap paper oficial pel mig. Cap. Només hi ha un lliurament per part alemanya a petició espanyola. És un fet en el qual tots els drets internacionals es conculquen. Tots. I llavors ja és portat a la Direcció General de Seguretat, a Madrid.

—Vostè n'ha pogut veure recentment els calabossos...



—M'hi ha deixat entrar la policia espanyola. És un calabós increïble. Dantesc. Allà a la Puerta del Sol famosa, un soterrani petit, amb tot de rajoletes, amb poca llum. Quan s'hi entra fa una fortor immensa.

Allí, Companys, a part de ser torturat, va ser vexat profundament. Els caps de setmana l'ensenyaven a la gent que passejava per la Gran Via, com si fos una mona del parc, i li tiraven rosegons de pa. "Este decía que era el presidente de los catalanes..." No el van deixar canviar de roba en cinc setmanes. Una cosa absolutament vexatòria. I això va tenir unes conseqüències molt importants.

—¿Quins efectes va tenir, segons vostè, aquest període de reclusió?

—Companys era una persona menys predisposada a actuacions cara a la galleria del que la gent es pensa. Però, quan és detingut i tractat d'aquella manera, ja



la perfectament quina ha de ser la seva actitud fins al final de la seva vida. Per això té aquesta dignitat extraordinària. Calcula què dirà al consell de guerra. Un raonament molt calculat de quina ha de ser la seva actuació fins al final de la seva vida, per això té aquesta magnificència extraordinària, perquè s'adona que en voler-lo executar a ell volen executar tot el que ell representa, que és el president de Catalunya i el que ha aconseguit que mitjançant la fe en la via democràtica el poble de Catalunya hagi començat a tenir un principi de sobirania política.

—*¿Què n'ha quedat, de la figura de Lluís Companys cinquanta anys després del seu assassinat?*

—La figura de Companys d'alguna manera ha estat segrestada. Primer perquè hi havia gent a l'exili, a la immediata postguerra, que criticava la seva conducta i la seva actitud.

Jo crec que de la seva conducta i actitud, se n'ha de fer una anàlisi. Pot ser que hi hagués moments en què s'equivoqués o moments en què no, però l'única manera de saber-ho és fent una investigació en profunditat, i això és el que s'està fent des del Centre d'Història Contemporània de Catalunya.

Ja se sap que entre vençuts la responsabilitat de la derrota sempre se li dona a qui ocupa la responsabilitat absoluta, en aquest cas el president de la Generalitat de Catalunya.

D'altra banda, en els nuclis republicans també es tenia segrestada la figura de Companys perquè només es parlava de la seva extraordinària mort. Només ens donaven aquesta imatge. Però, clar, hi ha tota una vida, que se'ns ha de fer conèixer per saber com era realment Companys.

I una tercera part de la culpa del segrest

cal donar-la als sectors no simpatitzants amb allò que Companys representava en relació als sectors populars, que havien accedit al poder mitjançant la via democràtica.

—*Algú, recordant Companys, ha dit que era un president que va manar poc...*

—Cal situar els períodes. L'octubre del 1934, per tal de defensar la república s'enfronta a la república espanyola constituïda amb la pujada de la dreta al poder, i la decisió és fonamentalment seva. El 19 de juliol de 1936, la seva actitud no és solament lúcida, sinó que Catalunya es converteix en l'únic lloc en tot l'estat on l'exèrcit és derrotat al carrer, i són fonamentals els homes clau, que han estat col·locats per Companys. Ara, quan el 21 de juliol hi ha un relaxament, però també una ordre del govern de la república espanyola de dissolució de l'exèrcit, ell es queda sense ordre públic, sense autoritat, i és cert que ja no té la iniciativa, però perquè la iniciativa política ha passat al carrer. En aquest cas, l'únic que fa és mantenir la institució i dedicar-se a la seva funció fonamental, que és salvar vides.

—*¿Més aviat caldria considerar Companys com un home d'estat?*

—Ell que havia dipositat totes les seves esperances en la república, i que aquesta república comprendria Catalunya, va veure en el decurs de la guerra que la incomprensió de la república cap a Catalunya era tan extraordinària, i tant per part del president, Azana, com per part del president del govern, Negrín, que això el porta a una evolució ideològica i fins i tot espiritual que culmina en un madur pensament polític nacionalista, que li permet en l'exili mantenir l'actitud que va mantenir.

Companys, a diferència d'altres polítics que desgraciadament hem tingut en la història de Catalunya, té com una de les seves principals virtuts la de no perdre mai la visió d'estadista.

En tota la seva actuació, més enllà de ser president de la Generalitat gràcies als vots d'un partit polític determinat, sempre va mantenir la talla de ser president de tot un país. I això és fonamental a l'hora d'entendre l'actuació de Companys. Si no, no s'entén que un home que comença en les files del republicanisme reformista acabés sent un home que pogués dir que en el món n'hi ha molts per defensar causes nobles, però Catalunya només ens té a nosaltres.

**Josep Maria Pasqual**